

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ԳՈՐԻՍԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ՝ Քննադատական մտածողության զարգացումը՝ որպես կրթության
առաջնային նպատակ
ԱՌԱՐԿԱ՝ Հայոց լեզու և գրականություն
ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Մարի Խաչատրյան
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ՝ Հալիձորի միջնակարգ դպրոց

Աշխատանքը թույլատրված է պաշտպանության
ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԳԻՏ. ՂԵԿԱՎԱՐ՝ Սոնա Ալավերդյան

Գորիս 2022

Բովանդակություն

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	3
1. Քննադատական մտածողություն: Նպատակն ու խնդիրները	4
2. Քննադատական մտածողության կիրառումը	4
3. Քննադատական մտածողության անհրաժեշտությունը դպրոցում	6
4. Քննադատական մտածողության զարգացումը՝ Նար-Դոսի «Ես և նա»-ի ուսուցման օրինակով	7
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	8
Օգտագործված գրականության ցանկ	9

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Քննադատական մտածողության ձևավորումն ու զարգացումն այսօր կրթության գլխավոր նպատակներից են: Հաճախ է շեշտվում այն մոտեցումը, որ դպրոցի նպատակը միայն գիտելիք տալը չէ: Դպրոցն ունի առավել բարդ առաքելություն՝ ձևավորել սերունդ, որն ունի ինքնուրույնություն՝ քննադատաբար մտածելու իրական կյանքում գոյություն ունեցող խնդիրների շուրջ:

Քննադատական մտածողությանը նպաստող հմտությունների զարգացումը կարևորվում է նաև ժողովրդավարական հասարակության ձևավորման և արժեքների պահպանման տեսանկյունից:

Քննադատական մտածողությունը՝ իբրև տեղեկատվության ընկալման և վերաիմաստավորման բարդ գործընթաց, կարելի է զարգացնել տարիքային բոլոր խմբերում, հետևաբար ճիշտ չէ այն տեսակետը, թե միայն ավագ դպրոցի աշակերտների մեջ կարելի է զարգացնել նման հմտություններ: Հետևաբար կարելի է ասել, որ բազմակողմանիորեն զարգացած անձի ձևավորման գործում քննադատական մտածողության զարգացումը խիստ անհրաժեշտություն է: Դրանով և պայմանավորված է հետազոտության արդիականությունը:

Սույն հետազոտության **նպատակն** է ներկայացնել սովորողի մեջ քննադատական մտածողությունը զարգացնելու եղանակները՝ նպաստելու դպրոցի ուսուցման գործընթացի արդյունավետությանը, ակտիվացմանը, սովորողների բնականոն զարգացման համար նպաստավոր պայմանների ստեղծմանը: Նպատակին հասնելու համար փորձել ենք խնդրին մոտենալ հարցի պատմական, տեսական և գործնական տեսանկյուններից:

Հետազոտության **օբյեկտը** աշակերտների մեջ քննադատական մտածողության ձևավորման գործընթացն է:

Հետազոտության **առարկան** գրականության դասին աշակերտների մեջ քննադատական մտածողության ձևավորման համակարգն է:

Հետազոտության ժամանակ կիրառվել են նկարագրման, զրույցի, դիտման և վերլուծության **մեթոդները**, ուսումնասիրվել են սովորողների ինքնուրույն և ստեղծագործական աշխատանքները:

1. Քննադատական մտածողություն: Նպատակն ու խնդիրները

Չնայած այն համաձայնությանը, թե որքան կարևոր է քննադատական մտածողությունը, եզրույթի միասնական սահմանում թերևս չկա: Հայերենում խնդիրն առավել բարդ է, քանի որ եզրույթը հայերեն է թարգմանվում անգլերենից, և գոյություն ունեցող թարգմանությունը հաճախ չի արտացոլում այն ընդգրկուն հասկացությունը, որը ներդրված է անգլերեն եզրույթի մեջ: Այսպես՝ հայերենում «քննադատական մտածողությունը» ենթադրում է պարտադիր քննադատություն խնդրո առարկայի շուրջ, մինչդեռ «critical thinking» արտահայտությունն առավել ընդգրկուն է և ենթադրում է քննողական մոտեցում, այսինքն՝ խնդրո առարկայի բազմակողմանի քննարկում: Հետևաբար առավել նպատակահարմար կլինի եթե «critical thinking»-ը թարգմանվի «քննողական մտածողություն»:

Ռոբերտ Էննիսը, որը քննադատական մտածողության առաջատար մասնագետներից մեկն է, քննադատական մտածողությունը սահմանում է որպես «ողջամիտ և ռեֆլեկտիվ մտածողություն, որը միտված է որոշելու ինչին հավատալ կամ ինչ անել»: Միքայել Սկրիվենը և Ռիչարդ Փոլը նշում են, որ քննադատական մտածողությունը դիտարկման, փորձի, դատողության, պատճառաբանության և /կամ հաղորդակցության միջոցով հավաքած ինֆորմացիան ակտիվորեն և հմտորեն համակարգելու, կիրառելու, վերլուծելու և գնահատելու մտավոր գործընթաց է, որը ծառայում է որպես ուղեցույց անհատի համոզմունքների ձևավորման և գործողությունների համար: Քննադատական մտածողությունը մի գործընթաց է, որի հիմքը դրվում է դպրոցում աստիճանաբար ուսումնառության յուրաքանչյուր փուլում: Դրա հիմնական նպատակն է ակտիվացնել ուսումնական գործընթացը: Ակտիվ քննարկումների արդյունքում աշակերտների մեջ ձևավորվում է աշխարհայացք, որը դուրս է նախապաշարմունքներից, ինչպես և ինքնուրույն վերաբերմունք՝ այս կամ այն երևույթների հանդեպ: Քննադատական մտածողությունը մտավոր բարդ գործընթաց է, որն սկսվում է տեղեկության ստացմամբ և ավարտվում որոշման կայացմամբ:

2. Քննադատական մտածողության կիրառումը

Ակադեմիական կյանքում

Կրթության ցանկացած մակարդակում քննադատական մտածողության ուժեղ կարողությունների զարգացումը ուսանողների համար ակադեմիական ավելի մեծ հաջողության հստակ նախադրյալ է: Քննադատական մտածողությունը ակադեմիական գրեթե յուրաքանչյուր կարևոր հմտության հիմքն է:

Առօրյա կյանքում

Քննադատական մտածողությունը նկարագրելու մեկ այլ ձևը պարզապես պարզ մտածելու և ռացիոնալ մնալու կարողությունն է, երբ բախվում ենք խնդրի կամ դժվարության: Աշխարհում շատ խնդիրներ սրվում են որոշ մարդկանց՝ ռացիոնալ լինելու կամ երևույթները ճիշտ հասկանալու անկարողությունից: Մարդիկ գործում են հապճեպ, իմպուլսիվ և չափազանց շատ որոշումներ են կայացնում զուտ զգացմունքների հիման վրա: Հնարավոր չէ, իհարկե, ամբողջությամբ վերացնել այդ հատկությունը, բայց երիտասարդ տարիքից հստակությունն ու ռացիոնալությունն ամրապնդելը կարևոր է:

Կարիերայում

21-րդ դարը գիտելիքի տնտեսության նոր տունն է: Եթե 19-րդ և 20-րդ դարերը բնութագրվում էին հիմնականում ֆիզիկական հմտություններով և արհեստներով, նոր դարն այլ կերպ է բնորոշվում: Այժմ ինտելեկտուալ հմտությունները, ստեղծագործական ունակությունները, վերլուծական կարողությունները և հարակից այլ հմտությունները վեր են դասվում ամեն ինչից: Տեղեկությունն արագ տեմպերով կլանելու, հասկանալու և կիրառելու կարողությունը կարևոր է. դա այն է, ինչ կարելի է ստանալ քննադատական մտածողությունից:

Քննադատական մտածողության զարգացումը գրականության ուսուցման գործընթացում

Դասավանդման ընթացքում կիրառելով քննադատական մտածողության զարգացմանը նպաստող մեթոդներ ու հնարներ՝ համոզվել եմ, որ մեր աշակերտներն էլ կարող են սովորել քննադատաբար մտածել, լինել իրենց ուսումնառության ակտիվ դերակատարները, համագործակցել իրենց դասընկերների հետ: Աշակերտները դառնում են ակտիվ սովորող, մտածող և ստեղծագործող անհատներ: Արդյունավետ քննադատական մտածողություն դրսևորելու համար նրանք պետք է.

- զարգացնեն իրենց ինքնավստահությունը և հասկանան. որ իրենց կարծիքներն ու մտքերն արժեքավոր են,
- ակտիվորեն մասնակցեն ուսումնական գործընթացին,
- հարգանքով լսեն բազմազան կարծիքներ,
- պատրաստ լինեն, ձևակերպեն և հարկ եղած դեպքում նաև կասեցնեն սեփական դատողությունները:

3. Քննադատական մտածողության անհրաժեշտությունը դպրոցում

Այսօր Հայաստանի կրթական բարեփոխումներով շահագրգիռ մանկավարժները լուրջ որոնումների մեջ են: Դրանք հիմնականում նպատակաուղղված են դասավանդման արդյունավետությունը բարձրացնող նոր մեթոդների, հնարների, եղանակների հայտնագործմանը և գործնականում կիրառելու խնդիրներին: Համաշխարհային մանկավարժության մեջ արդեն կան որոշակի նվաճումներ, որոնք հասանելի են նաև հայ ուսուցչին և հաջողությամբ կարող են գործադրվել մեզանում: Նորարական նման մեթոդների և գործելակերպի մի համակարգ է *Քննադատական մտածողության զարգացումը կարդալու և գրելու միջոցով* (ՔՄՁԿԳՄ) ծրագիրը: Այս ծրագրի նպատակն է կրթել և դաստիարակել արժանավոր քաղաքացիներ՝ այսինքն՝ գործունյա, քննադատաբար մտածող անհատներ, որոնք ի գորու են ճիշտ կողմնորոշվելու ժամանակակից կյանքի ամենաբարդ իրավիճակներում, ազատ ու անկաշկանդ հայտնելու սեփական կարծիքները, ուշադիր ու հանդուրժող լինելու այլոց կարծիքների հանդեպ և վստահաբար ստանձնելու որոշումներ կայացնելու պատասխանատվությունը: ՔՄՁԿԳՄ ծրագրի համակարգը բաղկացած է ուսուցման գործընթացի երեք փուլերից՝ նյութը սովորելուց առաջ (ներածական), նյութը սովորելու ընթացքում (հիմնական), նյութը սովորելուց հետո (անդրադարձ):

4. Քննադատական մտածողության զարգացումը՝ Նար-Դոսի «Ես և նա»-ի ուսուցման օրինակով

Հետազոտությունը կատարել էմ 8-րդ դասարանում:

Դասի թեման՝ Նար-Դոս, «Ես և նա»:

Դասը բաղկացած է երկու փուլից: Առաջին փուլում աշակերտները բեմականացման միջոցով ներկայացրին պատմվածքի «Նա» հատվածը:

Երկրորդ փուլում աշակերտները հարցերի միջոցով ներկայացրին «Ես» հատվածը:

Երկրորդ փուլի համար նախատեսված հարցաշար.

1. Ո՞վ էր Ես-ը, որտե՞ղ և ո՞ր կուրսում էր սովորում:
2. Ի՞նչ էր նրա համար սիրած աղջկա գոյությունը:
3. Փառավոր ապագայի սպասումը ինչպե՞ս կործանվեց Ես-ի համար:
4. Իր հոգեկան ծանր վիճակից դուրս գալու նպատակով ի՞նչ քայլեր է

ձեռնարկում Ես-ը:

5. Ինչպե՞ս է հուսալքումը կամաց-կամաց համակում Ես-ին: Կյանքի ի՞նչ ճանապարհ է ընտրում Ես-ը:
6. Ինչպե՞ս է Ես-ը աստիճանաբար դառնում կործանված մարդ:

Այնուհետև բեմականացման և հարցերի պատասխանների միջոցով աշակերտները փորձեցին համեմատել երկու հատվածների կերպարներին: Այս պատմությունները առաջն հայացքից չէին կարող առնչություն ունենալ միմյանց հետ: Բայց այստեղ երևում է, որ մարդկային զգացումները նման են աշխարհի տարբեր անկյուններում ու տարբեր ժամանակներում:

<p>«Ես» հատվածի կերպարը</p> <p>▪ Լինելով բուրժուական միջավայրի ծնունդ՝ սովոր էր հեշտ ու առանց դժվարությունների կյանքին, ինչի պատճառով էլ կործանվեց կյանքի առաջին իսկ հարվածից:</p> <p>▪ Լինելով թույլ կերպար՝ նա չկարողացավ պայքարել ինքն իր դեմ:</p>	<p>«Նա» հատվածի կերպարը (Անտոնիո)</p> <p>▪ Չընկճվեց դժբախտ սիրուց, այլ ընդհակառակը՝ որպես մարտահրավեր ընդունեց դա, որովհետև իր միջավայրն էր ընդհանուր առմամբ դաստիարակել: Անտոնիոն, լինելով աշխատավոր</p>
--	--

	<p>դասակարգից, սովոր էր հանդիպելու և հաղթահարելու կյանքի խոչընդոտները:</p> <p>Նա ներկայացնում է համառ ու նպատակասլաց երիտասարդի, ով մինչև վերջ չի դառնում իր զգացմունքների գոհը և կարողանում է սառը սրտոց լուծել իր վրեժը:</p>
--	--

Դասը ամփոփվեց հետևյալ հարցերով.

1. «Մերժված սիրո» ուժը ինչ ազդեցություն ունեցավ այս երկու կերպարների վրա:
2. Եթե դուք լինեիք պատմվածքի հերոսը ի՞նչ կփոխեիք այս պատմվածքում:

Ուսուցման այս եղանակների ներդրումը նպատակ ուներ ապահովելու աշակերտների աշխարհընկալման ինքնուրույնությունը, զարգացնելու նրանց տրամաբանական մտածողությունը և ստեղծագործական երևակայությունը:

Արդյունքների վերլուծություն

Հետազոտվողներից 47%-ը դրսևորել է ակտիվություն, 35%-ը դրսևորել է պասիվ վարքագիծ, իսկ 18%-ը չի մասնակցել խմբային քննարկումներին:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այսպիսով, եկանք այն եզրակացության, որ քննադատական մտածողության համակարգը նպաստում է ոչ միայն ուսուցման արդյունավետության բարձրացմանը, այլև գիտելիքները դարձնում է կիրառելի և նպաստում ինքնուրույն գիտելիքներ ձեռք բերելու կարողությունների ձևավորմանն ու զարգացմանը: Ակտիվ ուսումնասիրության շնորհիվ հնարավոր է դառնում ուսման համար նպաստավոր պայմաններ ստեղծել դասարանում: Սրա շնորհիվ աշակերտները կարողանում են՝

- ✓ կատարել ուսումնական որոնողական աշխատանք,

- ✓ գտնել իրենց ստացած գիտելիքների և իրենց անձնական կենսափորձի միջև եղած փոխադարձ կապը, որպեսզի գիտելիքը գործնական կիրառություն գտնի,
- ✓ դառնալ հետազոտող, փնտրող և լուծումներ առաջադրող, որով ուսուցման սուբյեկտ-օբյեկտ մոդելը վերափոխվում է սուբյեկտ-սուբյեկտ մոդելի,
- ✓ որոշել, թե զանազան տեղեկություններն ինչպես են առնչվում միմյանց հետ,
- ✓ նոր տվյալները, նոր գաղափարները տեղադրել իրենց ունեցած գիտելիքների համակարգում,
- ✓ քննադատաբար, ստեղծագործաբար և արդյունավետ կերպով իմաստավորել ցանկացած տեղեկություն:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Խաչատրյան Ս. Գ., Ուսուցման ժամանակակից մեթոդների կիրառումը տարրական դասարաններում, Գյումրի, 2006:
2. Քննադատական մտածողության տեսության զարգացումը կրտսեր դպրոցում, Ծրագրեր և նյութեր, Երևան, 2002: